

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра державно-правових дисциплін

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан юридичного факультету

Віталій СЕРЬОГІН

« 28 » серпня 2025 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

Історія вчень про державу і право

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти:	перший (бакалаврський)
галузь знань:	D Бізнес, адміністрування та право
спеціальність:	D8 Право
освітньо-професійна програма	Право
вид дисципліни:	обов'язкова
факультет:	юридичний

2025 / 2026 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою юридичного факультету

«28» серпня 2025 року, протокол № 1

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Євген ГРИГОРЕНКО, доцент кафедри державно-правових дисциплін

Програму схвалено на засіданні кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету

Протокол від «27» серпня 2025 року № 12

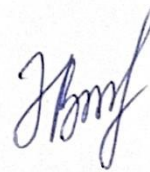
Завідувач кафедри
державно-правових дисциплін

Наталія ГРИШИНА

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми перший (бакалаврський) рівень вищої освіти за спеціальністю 081 Право

Гарант освітньо-професійної програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти «Право»
доктор юридичних наук, професор

Наталія ГРИШИНА

Програму погоджено науково-методичною комісією юридичного факультету

Протокол від «28» серпня 2025 року № 1

Голова науково-методичної комісії

Ганна ЗУБЕНКО

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Історія вчень про державу і право» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра

Спеціальність **081 Право**

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни:

Метою викладання навчальної дисципліни є підготовка фахівців, які мають високу правосвідомість і правову культуру, володіють необхідними в їх професійній діяльності знаннями, навиками та вміннями щодо системи світоглядних засад розуміння природи і змісту основних категорій і понять юридичної науки; мають знання щодо особливостей формування і розвитку та зміст основних політичних та правових ідей у різні історичні епохи: Античності, Середньовіччя, Нового часу; володіють знаннями щодо досягнень найбільш видатних мислителів різних часів і народів у галузі світової політичної і правової думки.

1.2. Основні завдання вивчення навчальної дисципліни.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни є формування таких загальних та предметних (професійних) компетентностей: знання та розуміння предметної галузі, професії; основних концепцій, базових категорій, юридичних понять (**ЗК-1**); здатність до безперервного та активного навчання, самоосвіти, постійного підвищення кваліфікації (**ЗК-2**); здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (**ЗК-3**); уміння знаходити, обробляти та аналізувати інформацію з різноманітних джерел; здатність використовувати інформаційно-комунікативні технології (**ЗК-9**); здатність брати участь у розробці нормативно-правових актів (**ПК-1**); уміння діяти на основі розвинутої правосвідомості, правового мислення і правової культури (**ПК-2**); розуміння необхідності поваги до честі та гідності особистості, захисту прав і свобод людини і громадянина (**ПК-8**).

1.3. Кількість кредитів: 4

1.4. Загальна кількість годин: 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
За вибором	
Денна (змішана) форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2-й	2-й
Семестр	
3-й	3-й
Лекції	
32 год.	6 год.
Практичні, семінарські заняття	
32 год.	4 год.
Лабораторні заняття	
-	-
Самостійна робота	
56 год.	110 год.
Індивідуальне завдання	
Одне	одне
Контрольна робота	
Одна	одна

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких результатів навчання:

В межах формування загальних компетентностей студенти повинні:

- розвинути здатність до безперервного та активного навчання, самоосвіти, постійного підвищення кваліфікації (ЗК-2);
- розвинути здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (ЗК-3).

ПК-2 ПК-6 ПК-11 ПК-14

В межах формування предметних (фахових) компетентностей (ПК) студенти мають набути:

- уміння діяти на основі розвинутої правосвідомості, правового мислення і правової культури (ПК-2);
- вміння юридично правильно кваліфікувати факти і обставини (ПК-6);
- володіння юридичною термінологією та юридичною технікою, здатність правильно відтворювати результати професійної діяльності в юридичній та іншій документації (ПК-11);

Знання з предметної області включають:

предмет і методологія історії політичних і правових вчень; вчення про державу і право стародавніх часів; вчення про державу і право доби середньовіччя; політичні і правові вчення доби Відродження і Реформації у Західній Європі; ранньобуржуазні теорії держави і права; - політично-правові вчення Нового часу; марксистська, реформістська та анархістська теорії права (XIX ст.); європейські вчення про державу і право (друга половина XIX – початок XX ст.); вчення про державу і право XX сторіччя.

Когнітивні компетентності юриста-бакалавра включають:

знання і розуміння історично визначених, соціально і політично конкретизованих поглядів на державу і право, суспільство; вміння обґрунтувати конкретні державно-правові погляди; компетентності із визначення новизни, оригінальності і соціальної цінності концепцій і поглядів; вміння засвоєння об'єктивної історичної закономірності становлення державоправових форм організації суспільного життя; компетентності з письмового й усного представлення наукового та практичного матеріалу та аргументування.

До практичних вмінь та навичок входять:

здатність орієнтуватися у складнощах правової методології сучасних концепцій, що пояснюють сутність та призначення держави, права, правових явищ; здатність до оптимального використання історичного досвіду правового розвитку демократичних країн, що має практичне значення для вдосконалення процесу вітчизняного державотворення; навички вирішення правових ситуацій у сфері права; вміння аналізувати норми національного і міжнародного законодавства та нормативно-правових договорів, правильно документувати результати;

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Політико-правові вчення Античного світу, Середньовіччя, Відродження та Реформації

Тема 1. Вступ до навчальної дисципліни «Історія вчень про державу і право». Предмет і методологія науки «Історія вчень про державу і право».

Предмет історії учень про право і державу. Її місце в системі юридичних наук. Поняття і загальна характеристика правового вчення, теорії (доктрини), концепції, ідеї. Методологія історії учень про право і державу. Співвідношення історичного і логічного, об'єктивного і суб'єктивного в історії учень. Методи вивчення історії учень про право і державу: загальнонаукові, юридичні, історичні. Періодизація історії учень про право і державу. Структура курсу. Джерела історії учень про право і державу. Історіографія учень про право та державу. Сучасні напрями і проблематика української історіографії історії учень про право і державу.

Тема 2. Політико-правова думка Давнього Сходу.

Виникнення політико-правових учень. їх загальна характеристика. Міфологічний та релігійний характер. Сприйняття держави і права давніх народів Китаю, Індії, Шумеру, Вавилону, Персії, Іудейської держави, Єгипту та ін. «Повчання Птахотепа», «Стезя Шамаша», «Закони Хаммурапі», «Старий Завіт», «Авести». Політико-правова ідеологія Давньої Індії. «Світовий закон» (Рта), «Закони Ману». Брахманізм. Буддизм. Школа Локаяти. Політико-правові вчення Давнього Китаю. Книга історичних передбачень «Шу дзин». Великий план «Хунгфан». Лао-цзи та його книга «Дао-де цзин». Конфуцій і конфуціанство, робота «Лунь юй». Мо-цзи та його джерело мудрості. Шан Ян, робота «Шан цзюнь шу», школа легістів.

Тема 3. Політико-правові вчення Еллади та Прадавнього Риму.

Виникнення політико-правових учень. їх загальна характеристика. Міфологічний та релігійний характер. Політичні і правові вчення Стародавньої Греції. Основні етапи розвитку політико-правової думки. Гомер про справедливість та звичай, звичаєве право у поемах «Іліада», «Одіссея». Гесіод у поемі «Теогонія». «Труди і дні» про ідею права, справедливості. Початок раціонального осмислення державно-правових явищ. «Сім мудреців» і закони. Геракліт та його діалектика і право розуміння. Піфагор та справедливі закони. Вчення Демокріта про закони. Сократ та його ідея законності. Політико-правові питання в роботах «Держава», «Політика», «Закони» Платона. Ідеї довершеної держави і непорушності законів Платона в роботах «Політика», «Етика». Вчення Аристотеля про державу і право, виникнення держави. «Правильні» і «неправильні» форми держави. Природне і волевстановлене право. «Політика», «Нікомахова етика», «Афінська політія». Стоїки, вчення про «долю» - «природний закон». Полібій і послідовна зміна шести форм держави в трактаті «Історія». Політико-правові погляди Епікура. Політичні і правові вчення Стародавнього Риму. Основні етапи розвитку вчень про державу і право. Цицерон про ідеальну державу та її форми, природне право, право народу і право римських громадян у роботах «Про обов'язки», «Про державу», «Про закони». Римська юриспруденція, юристи Гай, Папініан, Павел, Ульпіан, Модестин. Джерело права - світовий Божеественний розум. Політичні і правові ідеї первісного (раннього) християнства. «Новий заповіт». «Одкровення Іоанна» - «Апокаліпсис». I—II ст. н. е. Іоанн Златоуст і Амвросій Медіоланський. Визнання християнства державною релігією. Зародження політико-правового вчення Августина Блаженного. «Сповідь», «Про град Божий».

Тема 4. Політико-правові вчення та ідеї періоду європейського Середньовіччя, Відродження та Реформації.

Загальна характеристика політико-правової ідеології. Теократичні доктрини Середньовіччя. Вчення Іоанна Солсберійського. Політико-правові ідеї середньовічних ересей. «Добрі люди». Джон Уікліф. Ян Гус як провісники реформаційних ідей. Тома Аквінський (Аквінат). Політико-правова теорія середньовічної схоластики. Чотири види законів. Вчення про закони і державу Марсілія Падуанського. Ідея народного суверенітету. Середньовічні юристи. Школа «глоссаторів». Кантоністи. Збірники норм звичаєвого права і судової практики та їх коментарі.

Вчення Ніколо Макіавеллі про державу. Відмова від теологічного тлумачення походження держави. Співвідношення політики, права, моралі. Робота «Государ». Данте про всесвітню монархію. Теорія Жана Бодена про державний суверенітет. Політико-правові ідеї Реформації. Мартін Лютер. Теорія «Всесвященства». Жан Кальвін про державу і владу. Кальвінізм. Томас Мюнцер. «Статейний лист». Утопічний соціалізм і комунізм Томаса Мора і Томазо Кампанелі. «Утопія». Законодавство. Причини злочинності в Англії. «Місто Сонця». Право, правосуддя, покарання. Політико-правові ідеї тираноборців (монархомахів). Етьєн де Ла Боссі.

Тема 5. Політична і правова думка Давньої Русі. Політико-правова думка на теренах сучасної України у XV- початку XVII століття

Політична і правова думка Давньої Русі. Загальна характеристика. Еволюція Київської держави. «Руська Правда» Ярослава Мудрого – перший юридичний кодекс 1015-1016 рр. як

відображення сприйняття держави і права у Київській Русі. Особливо важливі пам'ятки періоду Київської Русі. «Слово про закон і благодать», XI ст. київського митрополита Іларіона. Ідея рівності християнських держав у міжнародному праві. «Повість временних літ» XII ст. літописця Нестора та ідея сильної централізованої держави. «Повчання дітям» XII ст. Володимира Мономаха. Етика правителя, його взаємовідносини з церквою. Теократичні вчення монахів Києво-Печерської лаври/

Українська політико-правова думка XVI - початку XVII століття. Загальна характеристика. Юрій Дрогобич, Станіслав Оріховський - Роксолан, Філалет Христофор, Петро Скарга, Петро Могила та їхня політична та правова діяльність. Формування ідеалу козацької держави.

Тема 6. Політико-правова думка періоду ранніх антифеодальних революцій у Голландії й Англії

Загальна характеристика політико-правової думки в умовах настання Нового часу. Вчення Гуго Гроція про право і державу. Юриспруденція, природне та позитивне право. Принципи права. Міжнародне право. Ознаки держави. Верховна влада. Трактат «Про право війни і миру». Теорія природного права Бенедикта Спінози. Природне право. Держава як вираз крайньої необхідності. Обґрунтування демократії. Права і ідеологія в період Англійської революції 1640-1649 рр. Політико-правові погляди індепендентів. Джон Мілтон. Генрі Айртон. Олджернон Сідней. Левелери. Джон Лілберн. Дігери. Джерард Уїнстелі та його проект Конституції держави. Вчення Томаса Гоббса про державу і право. Природні закони. Війна всіх проти всіх - природний стан людства. Розуміння свободи як права робити все те, що не заборонено законом. Ціль законів. Робота «Левіафан, або матерія, форма і влада держави». Вчення Джона Локка про право і державу. Ідея права і свободи людини. Зародження західного лібералізму. Природні права. Приватна власність. Розподіл влади. Призначення держави - захист прав людини. Конституційна монархія в Англії.

Розділ 2. Вчення про державу і право Нового та Новітнього часу

Тема 7. Право і політика козацько-гетьманської держави. Державно-правові доктрини і концепції часів Гетьманщини.

Богдан Хмельницький і національно-визвольна війна 1648 р. Події поділу українського суспільства на два табори - «прозахідний», «промосковський». Іван Виговський та його політико-правова діяльність. «Гадяцький трактат» від 6 вересня 1658 р. та «Березневі статті» від 27 березня 1654 р., «Коломацькі статті» - договір з московським урядом від 25 липня 1687 р. як відображення української політико-правової думки. Перше юридичне осмислення державно-політичного устрою України у «Пактах і Конституції законів та вольностей Війська Запорозького», укладених 16 квітня 1710 р. між гетьманом Пилипом Орликом та старшиною і запорожцями, очолюваними кошовим К. Гордієнком.

Погляди на державу і право С. Яворського і Ф. Прокоповича.

Тема 8. Вчення про державу і право часів європейського Просвітництва.

Загальна характеристика Просвітництва як етапу розвитку державно-правової думки. Природно-правові теорії в Німеччині. Самуїл Пуфендорф - засновник юридичної науки в Німеччині на світській основі. Християн Томазій про державотворення, природне право. Влада та її моральний, політичний, правовий аспекти. Християн Вольф. Природне і міжнародне право. Моральний закон природи. Форми держави. Правові теорії в Італії. Джамбаттіста Віко. Виникнення державно-правових інститутів. Чезаре Беккарія. Робота «Про злочини і покарання». Віра в людський розум і законність. Справедливість божественна, природна, людська. Родоначалник класичної школи в науці кримінального права та кримінальному законодавстві.

Політико-правова програма Вольтера. Теорія «деїзму». Позиція раціоналізму. Царство розуму і свободи. Природні права. Право приватної власності. Політико-правова доктрина Шарля Луї Монтеск'є. Робота «Про дух законів». Природний стан людства та природні закони. Свобода

«є право робити все, що дозволено законами». Форми держави. Поділ влади. Класична доктрина конституціоналізму. Теорія народного суверенітету Жан-Жака Руссо. Причини появи нерівності. Розвиток цивілізації. Три етапи. Народний суверенітет. Політико-правові думки в період Французької революції 1789-1794 р. Загальна характеристика головних етапів. Декларація прав людини і громадянина 1789 р. Жирондисти. Якобінці. Вожді руху Максиміліан Робесп'єр і Жан Поль Марат і їхні погляди на державу і право. Розгром якобінської диктатури.

Політико-правові вчення французького соціалізму і комунізму. Мореллі «Кодекс природи». Маблі «Про законодавство чи принципи законів». Французька революція 1789-1794 рр., поява термінів «комуністи», «комунізм». Проблеми держави і права в документах «Змова в ім'я рівності». Грахх Бабеф і Марешаль. Створення «Таємної директорії суспільного порятунку». Травень 1796 р. Викриття Бабефа і його соратників. Основні політико-правові ідеї бабувістів. «Маніфест плебеїв».

Тема 9. Політико-правові вчення на теренах Північної Америки в період боротьби Штатів за незалежність у XVIII та у XIX століттях.

Політико-правові погляди Бенджаміна Франкліна. Зміст і значення теорії хомрула як ідейної основи самоврядування і політичного самовизначення колоній Британської Америки. Томас Пейн про державу і право. Природні права людини. Право народу на повстання. Політико-правові погляди Томаса Джефферсона. Декларація незалежності США 1776 р. Природничо-правова концепція про суспільний договір. Політико-правові ідеї Джона Адамса. Александр Гамільтон про державу і право. Політична доктрина федералістів. Політико-правові погляди Джеймса Медісона. «Батько американської конституції» 1787 р. Республіканське правління. Теорія рівноваги відособлених влад. Правові погляди Джона Маршалла. Справа «Мербері проти Медісона» 1803 р. Реакційне вчення про право Джона Келхуна. Вчення Олівера Холмса про право. Право як результат досвіду і передбачення. Розвиток права разом з еволюцією суспільства. Роль судів у творенні права. Політико-правові погляди Вудро Вільсона щодо держави та влади. Політика і право як відтворення реальності.

Тема 10. Політико-правові вчення у Західній Європі у кінці XVIII- першій половині XIX століття.

Німецька класична філософія права. Іммануїл Кант про право і державу. Загальна характеристика. Правова теорія і етика. Визначення права Кантом. Концепція міжнародного права. Проект «Вічного миру». Правова теорія Іоганна Готліба Фіхте. Поняття права як поняття відносин між розумними істотами. Юридичні закони. Свобода народу - стрижень законодавства. Республіканська форма правління. Теорія ідеальної держави. Робота «Замкнута торгова держава». Георг Вільгельм Фрідріх Гегель про державу і право. Загальна система філософії права. Предмет та метод гегелівської філософії права. Філософія права - наукове пізнання держави і права. Юридичні закони. Поняття «право» - ідея права, особливе право, позитивне право. Теорія походження держави. Поділ влади. Законодавча влада. Міждержавні відносини. Чотири всесвітньо-історичних світи. Історична школа права. Загальна характеристика. Засновник історичної школи права Густав Гуго. Право як результат природного розвитку суспільства. Звичаєве право. Фрідріх Карл Савіньї і його роботи «Про покликання наше до законодавства і правознавства», «Право володіння». Право всіх народів як історичний шлях людства. Національний дух - еволюція права. Георг Фрідріх Пухта. Роботи «Звичаєве право», «Курс інституцій». Природний саморозвиток права. Первісна форма права - звичай. Законодавство - загальна воля народу. Юриспруденція. Правова теорія Ієремія Бентама з питань права і держави. Загальна характеристика. Утилітаризм. Ставлення до природного права. Право - це вираження свободи суверена. Пропозиції Бентама щодо кодифікації права: цивільне, кримінальне, конституційне право. Критика школи природного права.

Європейський лібералізм першої половини XIX ст. Джон Стюарт Мілль. Роботи «Про свободу», «Представницьке правління». Відхід від утилітаризму. Лібералізм. Свобода індивіда. Представницьке правління. Держава така, яке суспільство в цілому. Концепція правової держави. Концепція конституційної держави Бенджаміна Констана - духовного батька лібералізму в Європі.

Робота «Курс конституційної політики». Розширення прав місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування як протиполог центральної влади. Проблеми індивідуальної свободи і свободи усіх в політико-правових поглядах Алексіса де Токвіля. Вільна конкуренція Поділ і рівновага влади. Самостійна влада - судова влада. Демократія. Межі народного суверенітету. Ліберальна теорія реформ держави, права Вільгельма Гумбольдта. Робота «Досвід установаження меж діяльності держави». На першому місці людина, потім держава. Мета існування держави - служіння суспільству. Подолання державного етатизму.

Тема 11. Політико-правові вчення у Європі у другій половині XIX – на початку XX ст. Зародження та становлення юридичного позитивізму.

Передумови виникнення юридичного позитивізму. Його основні риси і загальна характеристика. Правові вчення Джона Остіна. Книга Остіна «Лекції про юриспруденцію, чи філософія позитивного права». Один із перших представників юридичного позитивізму. Політико-правова доктрина Огюста Конта. Позитивізм Конта. Історія людства - це процес становлення і розвитку розуму самої людини. Закон трьох стадій. Теологічна стадія. Метафізична стадія. Позитивна стадія. Богословсько-військова епоха. Юридичний позитивізм Карла Бергбома. Загальна характеристика. Робота «Юриспруденція і філософія права». Наука повинна вивчати, а не оцінювати чи вимагати. Діюче позитивне право проти природного права. Адемар Есмен творець політико-правових концепцій, ліберал, на засадах юридичного позитивізму. Представник юридичної школи державознавства. Робота «Загальні підстави конституційного права». Вчення Рудольфа Ієрінга про право і державу. Роботи «Дух римського права на різних ступенях його розвитку», «Боротьба за право», «Ціль у праві». Установки Ієрінга: «юриспруденція понять», «юриспруденція інтересів». Зміст права. Ціль - творець права. Право - вираження загальних інтересів. Приватна власність і природа людини. Правова концепція Георга Єллінека. Концепція буржуазного правознавства. Вчення про державу та право. Соціальні і юридичні поняття держави і права. Ідея легітимації державної влади. Межі державної влади. Інститут парламентаризму. Виборче право. Проблеми держави і права в ученнях Герберта Спенсера. Основні обов'язки держави. Суспільство і держава. Військове і промислове суспільство. Закон «ритму». «Насильницька практика». Індивідуальне право особистості. Лібералізм та позитивізм Спенсера. Дух індивідуалізму, конкуренція, особиста боротьба - ідеї Спенсера. Правова теорія держави Людвіга Гумпловича. Роботи «Раса і держава. Дослідження про закон формування держави», «Загальне державне право». Боротьба - вічний супутник людства і головний стимулятор суспільного розвитку. Визначення держави. Народження права і головна роль держави. Неокантіанське вчення про право Рудольфа Штаммлера. Роботи «Господарство і право з погляду матеріалістичного розуміння історії», «Вчення про Правильне право», «Теорія юриспруденції». Філософський ґрунт уявлень Штаммлера про право - неокантіанство. Марбурзька школа. Представники Г. Коген, П. Натор. Юриспруденція - математика суспільних наук. Співвідношення держави і права.

Тема 12. Українська політико-правова думка XVIII- XIX століття. Російські вчення про державу і право XIX ст. – початку XX ст.ст.

Політико-правова думка Якова Козельського, Григорія Сковороди, Семена Десницького, Івана Котляревського. «Природне право» Й. Б. Шада, «Теорія загальних прав» Петра Лодія. Погляди на державу і право Михайла Балудянського. Загальна характеристика політико-правових ідей Кирило-Мефодіївське товариство. «Статут Слов'янського товариства св. Кирила і Мефодія». Безкомпромісна боротьба Тараса Григоровича Шевченко. Микола Костомаров головний ідеолог Кирило-Мефодіївського братства. Михайло Драгоманов - вітчизняний конституціоналіст. Автономно-федералістична концепція. Українські марксистки. Сергій Подолинський. Погляди на державу і право Осипа Терлецького та Івана Франка. Соціологічна теорія права Максима Ковалевського. Погляди на правову державу Богдана Кістяківського.

Цивілізаційний підхід до держави і права М.Я.Данілевського (робота «Росія та Європа»). «Філософія нерівності» Миколи Бердяєва. Політико-правові погляди Володимира Соловйова.

Політична філософія Івана Ільїна (робота «Наші задачі»). Політико-правові погляди Костянтина Леонтьєва (робота «Візантизм та слав'янство»).

Тема 13. Соціалістичні, комуністичні та анархічні політико-правові ідеї та доктрини XIX-XX століть.

Соціалістичні політико-правові вчення. Загальна характеристика. Критика юридичного позитивізму. Нові методологічні основи вчення про право. Марксистський напрям. Соціал-демократія, більшовики. Анархізм - соціалістичне вчення, спрямоване проти партійно-державного соціалізму. Ревізія марксизму. Едуард Бернштейн. Основна ідея більшовизму. В. І. Ульянов (Ленін). Теоретик анархізму П. О. Кропоткін. Анархо-синдикалізм. Жорж Сорель. Політико-правові вчення радянського часу. Історія боротьби проти державності і права в неоконуністичному розумінні. Встановлення тоталітарної диктатури. Боротьба проти «юридичного світогляду» як суто буржуазного світогляду. Право як знаряддя диктатури пролетаріату. Класова боротьба в державі. Диктатура пролетаріату. Право. Влада. Політика. Більшовицька партія - «орден мечоносців», «бойовий штаб робітничого класу», «караюча рука партії», «щупальця державного управління». Радянська теорія права П.І. Стучки. «Буржуазне право» проти «пролетарського права» Є. Б. Пашуканіс. Класове пролетарське право. М. А. Рейснер. Психологічна концепція класового права. П. Разумовський про відмирання «буржуазного права». Л. Каганович і його виступ 4 листопада 1929 р. в «Інституті радянського будівництва і права Комуністичної академії». Початок «критики і самокритики». А.Я. Вишинський - директор інституту права і Генеральний Прокурор СРСР. Остаточне визначення «радянського права». Основи офіційного «праворозуміння в СРСР» після Наради з питань науки радянської держави і права 16-19 липня 1938 р. Порушення офіційного «праворозуміння» А. Я. Вишинського на початку 60-х років XX ст. Початок 70-х років, дискусії про праворозуміння. Квітень 1985 р., - початок перебудови. Нові дискусії стосовно права, закону. Початок відродження природно-правових підходів. Погляди В.С. Нерсисянца.

Тема 14. Погляди на державу і право в Європі XX століття.

Правова доктрина солідаризму Леона Дюгі. Роботи Дюгі «Держава, об'єктивне право і позитивний закон». Класова боротьба. Задачі синдикалізму - компроміс між працею і капіталом. Юридичний стан людини. Правові норми. Свобода совісті, віросповідань, думки, друку. Правова рівність індивідів. Психологічна теорія права Лева Йосиповича Петражицького. Виникнення психологічних концепцій права. Робота «Теорія права і держави в зв'язку з теорією моральності». Джерело права - це емоції людини. «Емоційна теорія». Правова емоція. Співвідношення інтуїтивного й офіційного права. Реформи законодавства. Політика права. Теорія права. Філософія права. Євген Ерліх і школа «вільного права». Загальна характеристика. Критика юридичного позитивізму. Криза правосвідомості. Писане право - абстрактне, безособове, схематичне. Герман Канторович, Ернст Фукс, Франсуа Жене - представники школи «вільного права». «Живе право» те, що входить у життя. «Суспільне право» - право першого порядку. «Норми рішень» - право другого порядку. Кримінальне, процесуальне, поліцейське право. Політико-правова теорія типології влади, теорії еліт, бюрократії. Макс Вебер. Парламентська демократія. Адміністративна бюрократія. Концепція ідеальних типів влади. Раціональне управління суспільством. Вільфредо Парето, Гаetano Моска. Теорія еліт. Правляча еліта. Еліти - політична, економічна, військова, спортивна, релігійна. «Відкрита» і «Закрита» еліти.

Політико-правові ідеї націонал-соціалізму. Загальна характеристика. Теорія «сильної держави», «вищих інтересів нації», «справедливості». Раси «повноцінні» і «неповноцінні». Освальд Шпенглер - ідеолог німецького націонал-соціалізму. Націонал-соціалістська німецька робоча партія - «еліта людей нації». Диктат нацистської партії як прояв людиноненависницької злочинної політико-правової доктрини.

Два напрями розвитку юридичного позитивізму у XX столітті. Аналітична юриспруденція як форма м'якого позитивізму. Правове учення Герберта Харта. Позитивістський нормативізм Ганса Кельзена. Робота «Чиста теорія права». Загальна теорія права. Законодавчі норми, їх елементи, їх взаємини. Основна норма. Єдність права в позитивних законних порядках.

Правопорядок. Держава як панування права. Відсутність «чистої теорії права». Робота «Доктрина природного права перед трибуналом науки».

Тема 15. Українські політико-правові вчення XX століття.

Леся Українка та її політико-правові погляди. Михайло Грушевський. Робота «Історія України-Руси». Український соціалізм Володимира Винниченка. Микола Міхновський і його поняття «державна незалежність», «державна самостійність». Вячеслав Липинський. Правова теорія державності. Демократія. Конституційна монархія. Дмитро Донцов - теорія «інтегрального націоналізму». Робота «Націоналізм». Воля до життя. Воля до влади. Воля до експансії. Романтизм. Догматизм. «Шістдесятники». «Дисиденти».

Постанова Верховної ради УРСР від 24 серпня 1991 р. «Про проголошення незалежності України». Референдум та вибори Президента України 1 грудня 1991 р. Відродження природно-правової теорії держави і права в Україні. Конституція України 28 червня 1996 р. як пам'ятка української політико-правової думки кінця XX ст. Кодифікація права у незалежній Україні. Конституційні реформи в Україні та їх наслідки. Прояви відмови від концепцій «правової соціальної держави» у політиці держави після подій Майдану – 2014 р.

Зміни в методології державно-правових учень у сучасній Україні. Основні риси української теоретико-правової науки. Київська, Харківська, Львівська, Одеська школи. Відродження філософії права та формування юридичної компаративістики як нових галузей юридичної науки. Колективні доктринальні праці: «Правова система України: історія, стан та перспективи» та «Правова доктрина України».

Тема 16. Актуальні політико-правові вчення та ідеї у світі у XX та початку XXI ст.ст.

Відроджене природне право. «Зроблене» право - точні правила, укладені в нормах і вимогах договору, статусу. Рональд Дворкін, робота «Якщо про права говорити серйозно». Мораль і право. Справедливість. Джон Роулз, робота «Теорія справедливості». Принцип справедливого розподілу. Джон Фінніс, робота «Природний закон і природне право». Перелік основних благ. Позитивне право, що відповідає справедливості.

Соціологічні теорії права. Прагматична юриспруденція Роско Паунда. Реалістична школа Карла Ллуеліна та Джерома Френкса і їх послідовники. Психологічна теорія права. Природно-правові теорії Правове вчення Жака Марітена.

Світ-системні погляди на світ. Методологія «світ-системного» підходу І. Валлерстайна.

Цивілізаційний підхід до проблем держави і права А. Тойнбі та С.Хантінгтона.

Філософсько-правові погляди Карла Поппера та його праця «Громадянське суспільство та його вороги». Політичні процеси за теорією Френсіса Фукуями.

Теорія етногенезу Л.М. Гумільова (робота «Етногенез та біосфера Землі») та його роль у процесі походження та розвитку політичних систем.

Постмодерністська філософія Жана Бодрійєра (його робота «Симулякри та симуляції»). Прояви симуляції політики і права у сучасному світі.

Насім Таллеб та його погляди на політичні процеси сучасності (роботи «Чорний лебідь» та «Антикрихкість»).

Політико-правова складова роботи «Мораль XXI століття» Даріо Саласа Соммера.

Концепція «Великого перезавантаження» Клауса Шваба.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна (змішана) форма						заочна (дистанційна) форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		Л	с	лаб.	інд.	с.р.		Л	с	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13

Розділ 1. Політико-правові доктрини та вчення Античного Світу, Середньовіччя, Відродження та Реформації												
Тема 1. Вступ до навчальної дисципліни «Історія вчень про державу і право». Предмет і методологія науки «Історія політичних і правових учень».	7	2	2			3	7	2				5
Тема 2. Політико-правова думка Давнього Сходу.	7	2	2			3	7					7
Тема 3. Політичні і правові доктрини і концепції Еллади та Прадавнього Риму.	8	2	2			4	8	2	2			4
Тема 4. Політичні і правові вчення та ідеї періоду європейського Середньовіччя, Відродження та Реформації.	7	2	2			3	7					7
Тема 5. Політична і правова думка Давньої Русі. Політико-правова думка на теренах сучасної України у XV- початку XVII століття.	8	2	2			4	8					8
Тема 6. Політико-правова думка періоду ранніх антифеодальних революцій у Голландії й Англії	7	2	2			3	7					7
Тема 7. Право і політика козацько-гетьманської держави. Державно-правові доктрини і концепції часів Гетьманщини.	8	2	2			4	8					8
Всього за розділом 1	52	14	14			24	52	4	2			46
Розділ 2. Вчення про державу і право Нового та Новітнього часу												
Тема 8. Політико-правові доктрини європейського	8	2	2			4	8	2	2			4

Просвітництва.												
Тема 9. Політичні і правові доктрини у Північній Америці в період боротьби за незалежність Штатів у XVIII та у XIX століттях.	7	2	2			3	7					7
Тема 10. Правові доктрини у Західній Європі у кінці XVIII-першій половині XIX століття.	7	2	2			3	7	2				5
Тема 11. Державно-правові вчення у Європі у другій половині XIX – на початку XX ст. Зародження та становлення юридичного позитивізму.	8	2	2			4	8					8
Тема 12. Українська політико-правова думка XVIII-XIX століття. Російські вчення про державу і право XIX ст. – початку XX ст.ст.	8	2	2			4	8					8
Тема 13. Соціалістичні, комуністичні та анархічні політико-правові ідеї та доктрини XIX-XX століть.	8	2	2			4	8					8
Тема 14. Погляди на державу і право в Європі XX століття.	8	2	2			4	8					8
Тема 15. Українські політико-правові вчення XX століття.	7	2	2			3	7					7
Тема 16. Актуальні політико-правові вчення та ідеї у світі у XX – початку XXI ст.ст.	7	2	2			3	7					7
Всього за розділом 2	68	18	18			32	68	2	2			64
<i>Усього годин</i>	120	32	32			56	120	6	4			110

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна (змішана)	Заочна (дистанційна)
1	Вступ до навчальної дисципліни «Історія вчень про державу і право». Предмет і методологія науки «Історія політичних і правових учень».	2	-
2	Політико-правова думка Давнього Сходу.	2	1
3	Політичні і правові доктрини і концепції Еллади та Прадавнього Риму.	2	1
4	Політичні і правові доктрини та ідеї періоду європейського Середньовіччя, Відродження та Реформації.	2	-
5	Політична і правова думка Давньої Русі. Політико-правова думка на теренах сучасної України у XV- початку XVII століття.	2	-
6	Політико-правова думка періоду ранніх антифеодальних революцій у Голландії й Англії	2	-
7	Право і політика козацько-гетьманської держави. Державно-правові доктрини і концепції часів Гетьманщини.	2	-
8	Політико-правові доктрини європейського Просвітництва.	2	-
9	Політичні і правові доктрини у Північній Америці в період боротьби за незалежність Штатів у XVIII та у XIX століттях.	2	-
10	Правові доктрини у Західній Європі у кінці XVIII- першій половині XIX століття.	2	-
11	Державно-правові вчення у Європі у другій половині XIX – на початку XX ст. Зародження та становлення юридичного позитивізму.	2	-
12	Українська політико-правова думка XVIII- XIX століття. Російські вчення про державу і право XIX – початку XX ст.	2	-
13	Соціалістичні, комуністичні та анархічні політико-правові ідеї та доктрини XIX-XX століть.	2	-
14	Погляди на державу і право в Європі XX століття. Українські політико-правові вчення XX століття.	2	-
15	Актуальні політико-правові вчення та ідеї у світі у XX – початку XXI ст.ст.	2	-
16	Захист та обговорення контрольних робіт.	2	2
	Разом	32	4

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин	
		Денна (змішана)	Заочна (дистанційна)
1	Вступ до навчальної дисципліни «Історія вчень про державу і право». Предмет і методологія науки «Історія політичних і правових учень».	3	5
2	Політико-правова думка Давнього Сходу.	3	7
3	Політичні і правові доктрини і концепції Еллади та Прадавнього Риму.	4	4
4	Політичні і правові доктрини та ідеї періоду європейського	3	7

	Середньовіччя, Відродження та Реформації. Політико-правові учення країн Сходу в епоху Середньовіччя		
5	Політична і правова думка Давньої Русі. Доктринальна основа політико-правової думки Московії: її формування та розвиток.	4	8
6	Політико-правова думка періоду ранніх антифеодальних революцій у Голландії й Англії	3	7
7	Політико-правова думка козацько-гетьманської держави та часів її Руїни у ХУІ-ХУІІІ ст.ст.	4	8
8	Політико-правові ідеї та доктрини європейського Просвітництва та Французької буржуазної революції.	4	4
9	Політичні і правові доктрини США в період боротьби за незалежність у ХVІІІ-ХІХ століттях.	3	7
10	Правові доктрини у Західній Європі у кінці ХVІІІ- першій половині ХІХ століття.	3	5
11	Державно-правові вчення у Європі у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Зародження та становлення юридичного позитивізму.	4	8
12	Політико-правова думка періоду т.зв. «українського Відродження (українська політико-правова думка ХVІІІ- ХІХ століття).	4	8
13	Соціалістичні, комуністичні, націоналістичні, націонал-шовіністичні та анархічні політико-правові ідеї та доктрини ХІХ-ХХ століть.	4	8
14	Ліберальні погляди на державу і право в Західній Європі у ХІХ століття.	4	8
15	Політико-правові ідеї в Україні та Росії у ІІ половині ХІХ – ХХ ст.	3	7
16	Актуальні політико-правові доктрини та ідеї у світі у ХХ ст. та на рубежі ХХ-ХХІ ст.ст.	3	7
	Разом	56	110

6. Індивідуальне завдання (письмове)

Індивідуальним завданням з дисципліни є письмова робота у формі таблиці з порівняльним аналізом двох правових доктрин (учень про державу і право). Вибір двох будь-яких правових доктрин (учень про державу і право) у межах тематики Робочої програми навчальної дисципліни відбувається за власним бажанням студента.

Належне виконання студентом індивідуального завдання виступає передумовою допуску до складання екзамену з дисципліни. Робота над цим завданням виконується в ході самостійної роботи студента з одержанням необхідних консультацій з боку науково-педагогічного працівника. Воно сприяє поглибленому вивченню студентом історико-теоретичного та хрестоматійного матеріалу, формуванню у нього вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань. Терміни видачі, виконання і здачі індивідуального завдання визначаються науково-педагогічним працівником.

Критерії порівняння правових доктрин (учень про державу і право):

1. Автор (автори) правової доктрини (учення), його прибічники та послідовники.
2. Історичні обставини появи політико-правової доктрини (учення) (час появи, умови, їх загальна характеристика).
3. Вплив особистості автора та специфіки його життєвого шляху на сформульовану ним правову доктрину (учення).

4. Праці, в яких відображено зміст доктрини (учення).
5. Основний зміст доктрини (учення).
6. Ключові ідеї доктрини (учення).
7. Втілення ідей доктрини (учення) на практиці.
8. Відображення ідей доктрини (учення) у правових документах.
9. Актуальність доктрини (учення) в умовах викликів сьогоденного світу.
10. ... (перелік аспектів та критеріїв не є вичерпним, студент може продовжити його за власним бажанням, виокремлюючи інші аспекти (критерії)).

Критерії порівняння правових доктрин (учень про державу і право)	Доктрина (учення № 1..... (назва))	Доктрина (учення № 2 (назва))
1. Автор (автори) правової доктрини (учення), його прибічники та послідовники.		
2. Історичні обставини появи політико-правової доктрини (учення) (час появи, умови, їх загальна характеристика).		
3. Вплив особистості автора та специфіки його життєвого шляху на сформульовану ним правову доктрину (учення)		
4. Праці, в яких відображено зміст правової доктрини (учення).		
5. Основний зміст правової доктрини (учення).		
6. Ключові ідеї доктрини (учення).		
7. Втілення ідей доктрини (учення) на практиці.		
8. Відображення ідей правової доктрини (учення) у правових документах.		
9. Актуальність правової доктрини (учення) в умовах викликів сьогоденного світу.		
10. ...		

Вимоги до структури та оформлення індивідуального завдання:

Письмова робота з індивідуальним завданням повинна:

- відповідати вимогам щодо тексту (шрифту, інтервалів), які застосовуються до рефератів
- мати титульний аркуш, оформлений як для реферату, із зазначенням усіх необхідних персональних атрибутів
- мати вступ до роботи, в якому зазначаються причини обрання певних правових доктрин (учень про державу і право); перелік учених, які досліджували проблематику; цілі виконання індивідуального завдання
- мати висновки, у яких підсумовується основний матеріал роботи, викладений у таблиці
- мати аркуш зі списком використаних в ході підготовки роботи джерел.

7. Методи навчання

Навчання проводиться із застосуванням методик максимальної активізації студентів під час занять шляхом організації ділових ігор, виконання творчих завдань, підготовки презентацій, рефератів, доповідей і повідомлень.

Стимулюється самонавчання студентів та групові завдання з метою набуття навичок роботи у команді та самостійного пошуку вирішення проблеми.

8. Методи контролю

Методи контролю – це способи діагностичної діяльності, які дозволяють здійснювати зворотний зв'язок у процесі навчання з метою отримання даних про успішність навчання, ефективність навчального процесу.

Контрольні заходи визначають відповідність рівня набутих студентами знань, умінь та навичок вимогам нормативних документів щодо вищої освіти.

Самоконтроль призначений для самооцінки здобувачами вищої освіти якості засвоєння навчального матеріалу навчальної дисципліни (розділу, теми). З цією метою в навчальних посібниках для кожної теми (розділу), а також у методичних розробках для семінарських занять передбачаються питання для самоконтролю.

Кафедральний контроль проводиться з метою оцінки рівня підготовки студентів з навчальної дисципліни на різних етапах її вивчення і здійснюється у вигляді вхідного, поточного, рубіжного та семестрового контролю.

В освітньому процесі використовуються такі види контролю результатів навчання: вхідний, поточний протягом семестру, контрольні роботи, передбачені навчальним планом, приймання індивідуальних завдань, курсових робіт, підсумковий семестровий, відстрочений контроль.

Вхідний контроль проводиться перед вивченням нового курсу з метою визначення рівня підготовки студентів з дисциплін, які забезпечують цей курс. Вхідний контроль проводиться на першому семінарському занятті за завданнями, що відповідають програмам попереднього навчання. Результати контролю аналізуються на кафедральних (міжкафедральних) нарадах та засіданнях методичних комісій спільно з науково-педагогічними працівниками, які проводять заняття із забезпечувальною дисципліни. За результатами вхідного контролю розробляються заходи з надання індивідуальної допомоги студентам, коригування освітнього процесу.

Поточний контроль проводиться на всіх видах аудиторних занять протягом семестру. Поточний контроль може проводитися у формі усного опитування або письмового контролю на семінарських заняттях, лекціях, у формі колоквиуму, виступів студентів при обговоренні питань на семінарських заняттях, у формі тестування тощо. Конкретні форми проведення поточного контролю та критерії оцінки рівня знань визначаються програмою навчальної дисципліни. Результати оцінювання роботи студентів мають бути доведені до відома студентів своєчасно. Формою поточного контролю є ректорські контрольні роботи. Результати оцінювання ректорських контрольних робіт можуть зараховуватися як результати виконання контрольної роботи, передбаченої навчальним планом.

Форми поточного контролю:

- робота студента на лекційних заняттях (присутність та конспектування лекцій) – до 20 балів за семестр;
- усне опитування на семінарах згідно з планом семінару. Відповіді на «відкриті запитання» на семінарському занятті оцінюються від 1 до 2 балів в залежності від їх повноти. Оцінюються також доповнення до відповіді іншого студента (в 1 бал). Таким чином, студент впродовж семестру шляхом активної роботи на семінарських заняттях (у різних формах) може набрати близько 30 балів;
- робота у формі колоквиуму (активна участь у колоквиумі оцінюється у 3 бали);
- виконання на належному рівні індивідуального завдання – до 10 балів;
- виконання різноманітних письмових робіт (у тому числі, у вигляді творчого есе) – в залежності від складності завдання – від 1 до 3 балів.

Поточна оцінка є сумою балів, отриманих студентом за виконання всіх видів робіт, передбачених робочою програмою.

Підсумковий семестровий контроль з навчальної дисципліни є обов'язковою формою оцінювання результатів навчання студента. Він проводиться в терміни, встановлені графіком навчального процесу, та в обсязі навчального матеріалу, визначеного програмою навчальної дисципліни. Семестровий контроль проводиться у формі семестрового екзамену. Студента допускають до семестрового контролю за умови виконання ним усіх видів робіт, передбачених навчальним планом на семестр з цієї дисципліни.

Семестровий екзамен - форма підсумкового контролю з окремої навчальної дисципліни за семестр, що спрямована на перевірку засвоєння теоретичного та практичного матеріалу. Екзамени складають за екзаменаційними білетами, затвердженими кафедрою.

Максимальна сума балів, яку може набрати студент при складанні екзамену з навчальної дисципліни, складає 40. Екзамен проводиться у письмовій формі.

Оцінка підсумкового контролю виставляється за національною шкалою як сума балів, набраних здобувачем вищої освіти протягом семестру при виконанні контрольних заходів, передбачених програмою навчальної дисципліни (практики) та балів, набраних при складанні семестрового екзамену (заліку).

Питання для самоконтролю, які виносяться на складання підсумкового контролю (в умовах дистанційної форми навчання та дистанційної форми екзамену):

1. Ключова термінологія курсу. Поняття «доктрина», «концепція», «учення», «ідея»: загальне й особливе в розумінні їх суті, приклади.
2. Предмет історії політичних і правових учень як науки. Її місце в системі юридичних наук.
3. Методологія та періодизація історії політичних і правових учень. Джерела та історіографія історії політичних і правових учень.
4. Політико-правова свідомість давніх народів Китаю, Індії, Шумеру, Вавилону, Персії, Іудейської держави, Єгипту: загальна характеристика.
5. Розуміння держави і права в Стародавньому Єгипті та Месопотамії.
6. Міфологічний та релігійний характер уявлень про державу і право у часи Античного світу.
7. Веди та ведична система світосприйняття. Держава, право і суспільство за ведизмом.
8. Політико-правові ідеї в Стародавній Індії: брахманізм і буддизм.
9. Держава і право у поглядах давньокитайських мислителів: загальна характеристика.
10. Вчення про політичне життя і закони Лао Цзи і Конфуція.
11. Моїзм і легісти про державу і закони.
12. Політичні і правові вчення Еллади: загальна характеристика.
13. Гомерівський період еллінської філософії: загальна характеристика.
14. Гесіод та його уявлення про право і справедливість. Роботи «Теогонія». «Труди і дні»
15. «Сім мудреців» Еллади та засади їх політико-правового раціоналістичного мислення.
16. Учення Геракліта та його діалектика і праворозуміння.
17. Піфагор та піфагорійське вчення про космос, суспільство, державу і справедливі закони.
18. Вчення Демокріта про закони.
19. Сократ про суспільство, державу і закони.
20. Платон та його вчення про ідеї. Концепція ідеальної держави Платона.
21. Вчення про державу і право Аристотеля. «Правильні» і «неправильні» форми держави.
22. Стоїки та їх вчення про долю, державу і право.
23. Вчення про державу і право Епікура та Полібія.
24. Політичні і правові вчення Стародавнього Риму: загальна характеристика, основні етапи їх розвитку.
25. Цицерон про ідеальну державу та її форми, природне право, право народу і право римських громадян у роботах.

26. Класики давньоримської юриспруденції, їх погляди і внесок у розвиток свіжої правової думки. Юристи Гай, Папініан, Павел, Ульпіан, Модестин.
27. Політичні і правові ідеї первісного (раннього) християнства.
28. «Новий заповіт». «Одкровення Іоанна» - «Апокаліпсис». I—II ст. н. е. Іоанн Златоуст і Амвросій Медіоланський.
29. Зародження теократичних політико-правових доктрин у Західній Європі.
30. Погляди Августина Блаженного як теоретична основа теократичних доктрин. Труд «Про град Божий».
31. Політична і правова думка Давньої Русі: загальна характеристика.
32. Політико-правові питання в давньоруському літописанні.
33. «Слово про закон і благодать» Митрополита Іларіона і «Повчання» Володимира Мономаха: ідеї управління державою та організації суспільства.
34. Теократичні вчення монахів Києво-Печерської лаври періоду Давньої Русі.
35. Політико-правові ідеї Чингісхана та правова основа Золотої Орди. Велика Яса.
36. Формування політико-правової думки Московії (Московської держави).
37. Основні політико-правові концепції Московії (Московської держави).
38. Рух нестяжателів: основні ідеї, витоки, представники. Концепція нестяжateljства.
39. Політико-правові погляди Йосипа Волоцького. Йосипляне та їх концепція.
40. Політико-правові ідеї Івана IV (Московського царя).
41. Політико-правові погляди Андрія Курбського.
42. Середньовічні політико-правові вчення: загальна характеристика.
43. Вчення про державу і закони Ф. Аквінського.
44. Політико-правова теорія середньовічної схоластики.
45. Політико-правові погляди П'єра Абеляра.
46. Данте Аліг'єрі та його політико-правова доктрина. Концепція «всесвітньої монархії».
47. Вчення Іоанна Солсберійського.
48. Політико-правові ідеї середньовічних єресей.
49. Політико-правові погляди єзуїтів. Правова та теоретична основа вчення єзуїтів.
50. Джон Уікліф та Ян Гус як провісники реформаційних ідей.
51. Феномен рецепції давньоримського права середньовічними юристами. Середньовічні юристи. Школа «глоссаторів» та кантоністи як провідні течії політико-правової думки середньовічної Європи.
52. Вчення про закони і державу Марсилія Падуанського. «Захисник миру». Ідея народного суверенітету.
53. Середньовічна ісламська політико-правова думка. Концепції видатних представників ісламського середньовіччя в сфері політики і права.
54. Н. Макіавеллі і його вчення про державу та управління нею.
55. Політичні та правові вчення епохи Відродження та Реформації у Західній Європі: загальна характеристика.
56. Ідеї М. Лютера, Т. Мюнцера і Ж. Кальвіна про організацію суспільства, право і державу.
57. Лютеранство як політико-правова та релігійна течія: характеристика.
58. Кальвінізм як політична та релігійна течія: характеристика. Реалізація ідей концепції Ж. Кальвіна у м. Женева.
59. Політико-правові ідеї тираноборців (монархомахів). Політико-правова доктрина Етьєна де Ла Боєсі.
60. Ж. Боден і його теорія державного суверенітету.
61. Виникнення ідей утопічного соціалізму і комунізму. Політико-правові погляди Т. Мора та Т. Кампанелли.
62. Природне-правове і політичне вчення Г. Гроція. Трактат «Про право війни і миру».
63. Юриспруденція, природне та позитивне право в Європі часів перших буржуазних революцій: загальна характеристика.
64. Теорія природного права Бенедикта Спінози.
65. Право та ідеологія в період Англійської революції (громадянської війни) 1640-1649 рр.

66. Політико-правові погляди інDEPENDENTІВ в ході громадянської війни в Англії сер. XVII ст. (Джон Мілтон. Генрі Айртон. Олджернон Сідней).
67. Політико-правові погляди левелері і дігерів в ході громадянської війни в Англії сер. XVII ст. Ідеї Джона Лілберна. Погляди Джерарда Уінстелі та його проект Конституції держави.
68. Вчення Томаса Гоббса про державу і право. Робота «Левіафан, або матерія, форма і влада держави».
69. Політико-правове вчення Дж. Локка як основи західного лібералізму і його вплив на подальший розвиток політико-правової думки в світі.
70. Політико-правова думка на теренах сучасної України у XVI - початку XVII століття: загальна характеристика, основні представники.
71. Політико-правова філософія Юрія Дрогобича та Станіслава Оріховського – Роксолана.
72. Релігійно-правова полеміка Філалета Христофора та Петра Скарги.
73. Петро Могила його політична та правова діяльність.
74. Формування духовного та політико-правового ідеалу козацької держави.
75. Політичні погляди і програми в Козацько-гетьманській державі другої половини XVII – початку XVIII ст.
76. Політико-правова програма Б.Хмельницького. Політико-правові ітоги та наслідки його політичної діяльності.
77. Іван Виговський та його політико-правова діяльність.
78. «Договор про Права і Вольності...» П. Орлика як пам'ятка політико-правової думки козацько-гетьманської епохи.
79. Теорія освіченої монархії у поглядах Ф. Прокоповича і С. Яворського.
80. Політико-правові погляди М. Козачинського.
81. Погляди С. Десницького та його проект реформ в Російській імперії.
82. Політико-правова складова філософського вчення Г. Сковороди.
83. Демократичний ідеал суспільства Я.Козельського та О. Радищева.
84. Загальна характеристика Просвітництва як етапу розвитку державно-правової думки.
85. Природно-правові теорії «просветителів» в Німеччині.
86. Політико-правові ідеї Самуїла Пуфендорфа.
87. Християн Томазій про державотворення і природне право.
88. Погляди Християна Вольфа на державу і право.
89. Правові теорії в Італії часів Європейського Просвітництва.
90. Джамбаттіста Віко та його ідеї в державно-правовій сфері.
91. Політико-правові концепції Чезаре Беккарія. Його робота «Про злочини і покарання».
92. Політико-правова програма Вольтера. Теорія «деїзму».
93. Політико-правова доктрина Ш. Монтеск'є. Робота «Про дух законів».
94. Ж.Ж. Руссо і його теорія народного суверенітету.
95. Політико-правові думки в період Французької революції 1789-1794 р. (характеристика у контексті головних етапів).
96. Політико-правові погляди жирондистів та якобінців. Максиміліан Робесп'єр і Жан Поль Марат і їхні погляди на державу і право.
97. Політико-правові вчення французького соціалізму і комунізму. «Кодекс природи» Мореллі та «Про законодавство чи принципи законів» Маблі.
98. Гракх Бабеф і Марешаль: політико-правові концепції. Основні політико-правові ідеї бабувістів. «Маніфест плебеїв».
99. Політико-правові погляди Бенджаміна Франкліна.
100. Зміст і значення теорії хомрула як ідейної основи самоврядування і політичного самовизначення колоній Британської Америки.
101. Томас Пейн про державу і право. Право народу на повстання.
102. Політико-правові погляди Томаса Джефферсона. Декларація незалежності США 1776 р.
103. Політична доктрина федералістів.
104. Політико-правові ідеї Джона Адамса, Александра Гамільтона та Джеймса Медісона.
105. Правові погляди Джона Маршалла.

106. Реакційне вчення про право Джона Келхуна.
107. Вчення Олівера Холмса про право. Право як результат досвіду і передбачення.
108. Політико-правові погляди Вудро Вільсона щодо держави та влади. Політика і право як відтворення реальності.
109. Проблеми індивідуальної свободи і свободи в політико-правових поглядах Алексіса де Токвіля.
110. Німецька класична філософія права: загальна характеристика.
111. Іммануїл Кант про право і державу. Концепція міжнародного права. Проект «Вічного миру».
112. Правова теорія Іоганна Готліба Фіхте. Теорія ідеальної держави.
113. Георг Гегель про державу і право. Предмет та метод гегелівської філософії права.
114. Історична школа права: загальна характеристика. Вчення Густава Гуго.
115. Політичні ідеї Фрідріха К. Савіньї (роботи «Про покликання наше до законодавства і правознавства», «Право володіння»).
116. Політико-правове учення Георга Фрідріха Пухти (роботи «Звичаєве право», «Курс інституцій»).
117. Правова теорія Ієремія Бентама з питань права і держави. Утилітаризм та критика школи природного права.
118. Європейський лібералізм I пол. XIX ст.: загальна характеристика та представники.
119. Джон Стюарт Мілль та його політико-правові доктрини (роботи «Про свободу», «Представницьке правління»).
120. Концепція правової держави у політико-правових ученнях.
121. Концепція конституційної держави Бенджамена Констана (робота «Курс конституційної політики»).
122. Ліберальна теорія держави і права Вільгельма Гумбольдта і Л. Фон Штейна.
123. Передумови виникнення юридичного позитивізму, його основні риси і загальна характеристика.
124. Правові вчення Джона Остіна.
125. Політико-правова доктрина Огюста Конта. Позитивізм Конта.
126. Юридичний позитивізм Карла Бергбома: загальна характеристика.
127. Політико-правові концепції Адемара Есмена.
128. Вчення Рудольфа Ієрінга про право і державу.
129. Правова концепція Георга Еллінека. Концепція буржуазного правознавства.
130. Проблеми держави і права в ученнях Герберта Спенсера. Його лібералізм та позитивізм.
131. Правова теорія держави Людвіга Гумпловича.
132. Неокантіанське вчення про право Рудольфа Штаммлера.
133. Марбурзька школа права та ідеї її представників (Г. Когена, П. Натора).
134. Соціалістичні вчення першої половини XIX ст.: Ш. Фур'є, А. Сен-Сімон, Р. Оуен, їх характеристика.
135. Марксистське учення про державу і право: загальна характеристика.
136. Політико-правові думки Якова Козельського, Івана Котляревського та Михайла Балудянського.
137. «Природне право» Й. Б. Шада, «Теорія загальних прав» Петра Лодія.
138. Загальна характеристика політико-правових ідей Кирило-Мефодіївського товариства. Політико-правові погляди Т.Шевченка.
139. Автономно-федералістична концепція М. Драгоманова.
140. Політико-правові погляди О. Терлецького та Л.Українки.
141. Українські марксистки. Погляди на державу і право Сергія Подолинського та Івана Франка.
142. Політико-правові погляди М. Грушевського. Концепція «України-Русі» та її автономії у складі руської федерації.
143. Український соціалізм Володимира Винниченка.
144. Микола Міхновський і його державно-правовий понятійний апарат.
145. Правова теорія державності Вячеслава Липинського.

146. Дмитро Донцов та його теорія «інтегрального націоналізму».
147. Правова доктрина солідаризму Леона Дюгі. Розуміння ним компромісу між працею і капіталом.
148. Виникнення психологічних концепцій права. Психологічна теорія права Лева Петражицького.
149. Євген Ерліх і школа «вільного права»: загальна характеристика. Погляди Германа Канторовича, Ернста Фукса, Франсуа Жені.
150. Політико-правова теорія типології влади, теорії еліт, бюрократії.
151. Правова теорія Л. Гумпловича.
152. Неокантіанське вчення про право Р. Штаммлера.
153. Соціологічні школи права XX століття. Політико-правова доктрина Макса Вебера.
154. Теорії еліт (Вільфредо Парето, Гаetano Моска): загальна характеристика.
155. Політико-правові ідеї націонал-соціалізму: загальна характеристика.
156. Концепція Освальда Шпенглера як ідеолога німецького націонал-соціалізму. Теорія «вищих інтересів нації», рас «повноцінних» і «неповноцінних».
157. Основні напрями розвитку юридичного позитивізму у XX столітті.
158. Аналітична юриспруденція як форма м'якого позитивізму. Правове учення Герберта Харта.
159. Позитивістський нормативізм Ганса Кельзена (робота «Чиста теорія права»).
160. Теорія правової держави та її відображення у вченнях М. Ковалевського, В. Гессена, С. Котляревського, П. Новгородцева, Б. Кістяківського.
161. Соціологічна концепція права С. Муромцева, М. Коркунова, М. Ковалевського.
162. Формально-догматична концепція права Г. Шершеневича.
163. Соціал-демократія та більшовики: протилежність поглядів на розвиток держави і права.
164. Анархізм як специфічне соціалістичне вчення. Вчення П.О.Кропоткіна як теоретика анархізму. Анархо-синдикалізм.
165. Політико-правові погляди та концепції Жоржа Сореля.
166. Концепції ревізії марксизму. Ідеї Едуарда Бернштейна.
167. Основні ідеї більшовизму. В. І. Ульянов (Ленін) та його погляди на державу і право.
168. Л.Троцький та троцькізм як політико-правове вчення: загальна характеристика. Ренесанс троцькізму на початку ХХІ ст. у світі.
169. Вчення про диктатуру пролетаріату. Право як знаряддя диктатури пролетаріату. Класова боротьба в державі.
170. Радянська теорія права П.І. Стучки.
171. Політико-правові погляди Є.Б.Пашуканіса, М.А.Рейснера, П.Разумовського (феноменологія класового права). Політико-правові ідеї Л.Кагановича.
172. Сталінське вчення про соціалізм у СРСР: загальна характеристика. Розуміння феномену сталінізму.
173. Радянське право як феномен політико-правової дійсності. Доктрина А.Я. Вишинського. Основи офіційного «праворозуміння в СРСР» у 1930-х рр.
174. Основні тенденції розвитку радянського праворозуміння у 60-80-х рр. Нові дискусії стосовно права і закону за часів «перебудови».
175. Початок відродження природно-правових підходів у пострадянському праворозумінні. Погляди В.С. Нерсесянца.
176. Неомарксистські політико-правові концепції в Європі у XX ст.: загальна характеристика.
177. Сучасні світові природно-правові вчення. «Відроджене природне право».
178. Погляди Рональда Дворкіна на державу і право (роота «Якщо про права говорити серйозно»).
179. «Теорія справедливості» Джона Роулза.
180. Прагматична юриспруденція Роско Паунда.
181. Реалістична школа Карла Ллуеліна та Джерома Френкса та погляди їх послідовників.
182. Правове вчення Жака Марітена.
183. Філософсько-правові погляди Карла Поппера.
184. «Світ-системний» підхід І.Валерстайна у дослідженні політико-правових систем.

185. Політичні процеси за теорією Френсіса Фукуями.
186. Тенденції розвитку політико-правової думки в Україні з кінця XX ст. – першій чверті XXI ст.: загальна характеристика.
187. Погляди на державу і право епохи постмодерну Жана Бодрійяра. Його робота «Симуляції та симулякри».
188. Політико-правові ідеї Ніколаса Таллеба. Роботи «Чорний лебідь» та «Антикрихкість» як методологія пізнання природи сучасних політико-правових явищ.
189. Мораль XXI століття Д.Саласа Сомера.

**Питання, які виносяться на складання підсумкового контролю
(в умовах аудиторного екзамену):**

1. Предмет історії політичних і правових учень. Її місце в системі юридичних наук.
2. Методологія та періодизація історії політичних і правових учень. Джерела та історіографія історії політичних і правових учень.
3. Політико-правова свідомість давніх народів Китаю, Індії, Шумеру, Вавилону, Персії, Іудейської держави, Єгипту: загальна характеристика.
4. Розуміння держави і права в Стародавньому Єгипті та Месопотамії.
5. Політико-правові ідеї в Стародавній Індії: брахманізм і буддизм.
6. Держава і право у поглядах давньокитайських мислителів: загальна характеристика.
7. Вчення про політичне життя і закони Лао Цзи і Конфуція.
8. Моїзм і легісти про державу і закони.
9. Ранні вчення про державу і право в давньогрецькій філософії. Досократики про політичний і правовий устрій суспільства.
10. Сократ про суспільство, державу і закони.
11. Платон про ідеальну державу і закони.
12. Вчення про державу і право Аристотеля.
13. Вчення про державу і право Епікура та Полібія.
14. Політичні і правові вчення Стародавнього Риму: загальна характеристика, основні етапи їх розвитку.
15. Цицерон про ідеальну державу та її форми, природне право, право народу і право римських громадян у роботах.
16. Класики римської юриспруденції, їх погляди і внесок у розвиток свіжої правової думки.
17. Зародження теократичних політико-правових доктрин.
18. Погляди Августина Блаженного як теоретична основа теократичних доктрин.
19. Політична і правова думка Київської Русі: загальна характеристика.
20. Політико-правові питання в давньоруському літописанні.
21. «Слово про закон і благодать» і «Повчання»: ідеї управління державою та організації суспільства.
22. Середньовічні політико-правові вчення: загальна характеристика.
23. Вчення про державу і закони Ф. Аквінського.
24. Політико-правова теорія середньовічної схоластики.
25. Вчення про закони і державу Марсилія Падуанського. Ідея народного суверенітету.
26. Середньовічна ісламська політико-правова думка.
27. Політичні та правові вчення епохи Відродження та Реформації: загальна характеристика і порівняльний аналіз.
28. Н. Макіавеллі і його вчення про державу і управління нею.
29. Ідеї М. Лютера, Т. Мюнцера і Ж. Кальвіна про організацію суспільства, право і державу.
30. Ж. Боден і його теорія державного суверенітету.
31. Виникнення ідей утопічного соціалізму і комунізму. Політико-правові погляди Т. Мора та Т. Кампанелли.
32. Політико-правове вчення Г. Гроція.
33. Природо-правова теорія Б. Спінози.

34. Погляди на державу і право представників основних політичних течій і рухів в період Англійської буржуазної революції.
35. Вчення Т. Гоббса про державу і право.
36. Політико-правове вчення Дж. Локка і його вплив на подальший розвиток політико-правової думки в світі.
37. Українська політико-правова думка XVI- початку XVII століття: загальна характеристика, основні представники.
38. Політичні погляди і програми в Українській козацькій державі другої половини XVII – початку XVIII ст.
39. Конституція П. Орлика як пам'ятка української політико-правової думки.
40. Теорія освіченої монархії у поглядах Ф. Прокоповича, С. Яворського.
41. Політико-правові погляди М. Козачинського.
42. Погляди С. Десницького та його проект реформ в Російській імперії.
43. Політико-правова складова філософського вчення Г. Сковороди.
44. Демократичний ідеал суспільства Я.Козельського та О. Радищева.
45. Політико-правова програма Вольтера.
46. Політико-правова доктрина Ш. Монтеск'є.
47. Ж.Ж. Руссо і його теорія народного суверенітету.
48. Політичні й правові ідеї часів Великої Французької революції. Погляди Г. Бабефа.
49. Німецька просвітницька доктрина природного права. С. Пуфендорф, Х. Томазій, Х. Вольф.
50. Правові доктрини італійського просвітництва, Д. Віко, Ч. Беккарія.
51. Політико-правові погляди Б. Франкліна.
52. Т. Пейн про державу і право.
53. Політико-правові погляди Т. Джефферсона.
54. Політико-правові вчення Дж. Медісона.
55. А. Гамільтон про державу і право.
56. Політико-правові ідеї Дж. Адамса.
57. Правові погляди Дж. Маршалла.
58. Вчення О. Холмса про право.
59. Вчення І. Канта про право і державу.
60. Правова теорія І.Г. Фіхте.
61. Вчення Г.Ф.В. Гегеля про право і державу. Гегелівська філософія права.
62. Погляди і доктрини представників німецької історичної школи права.
63. Політико-правові погляди Т. Шевченка.
64. Погляди М. Костомарова та ідеї Кирило-Мефодіївського товариства.
65. Автономно-федералістична концепція М. Драгоманова.
66. Політико-правові погляди С. Подолинського та О. Терлецького.
67. Політико-правові погляди І. Франка та Л. Українки.
68. Політико-правові погляди М. Грушевського.
69. Правова теорія утилітаризму І. Бентама.
70. Правові вчення Дж. Остіна.
71. Погляди Дж. С. Мілля на державу і право.
72. Загальна характеристика політико-правової доктрини лібералізму.
73. Ліберальна доктрина Б. Констана.
74. Політико-правові погляди А. де Токвіля.
75. Позитивістська політико-правова теорія О. Конта.
76. Соціалістичні вчення першої половини XIX ст.: Ш. Фур'є, А. Сен-Сімон, Р. Оуен. Загальна характеристика.
77. Марксистське вчення про державу і право.
78. Погляди на державу і право В. Гумбольдта і Л. фон Штейна.
79. Юридичний позитивізм К. Бергбома і А. Есмена.
80. Вчення Р. Ієринга про право і державу.
81. Ліберально політико-правове вчення Г. Спенсера.

82. Розвиток теорії правової держави М. Ковалевським, В. Гессеном, С. Котляревським, П. Новгородцевим, Б. Кістяківським: загальна характеристика.
83. Соціологічна концепція права С. Муромцева, М. Коркунова, М. Ковалевського.
84. Формально-догматична концепція права Г. Шершеневича.
85. Психологічна теорія права Л. Петражецького.
86. Погляди представників анархізму на державу і право.
87. Правова теорія Л. Гумпловича.
88. Неокантіанське вчення про право Р. Штаммлера.
89. Державно-правові погляди діячів Української національної революції 1917-1920 рр.
90. Радянська редакція марксистського вчення про державу і права: загальна характеристика.
91. Теорія солідаризму Л. Дюгі.
92. Теорія «вільного права».
93. Правові погляди Є. Ерліха.
94. Концепція плюралістичної демократії та її характеристика.
95. Теорія еліт.
96. Юридичний нормативізм Г. Кельзена.
97. Соціологічні школи права XX століття.
98. Радянський підхід до держави і права 30-х – 80-х рр. XX ст.
99. Сучасні світові природно-правові вчення. «Відроджене природне право».
100. Тенденції розвитку сучасної української політико-правової думки.

8. Схема нарахування балів

Загальна кількість балів – 100.

Кількість балів за екзамен/залік – 40.

Кількість балів протягом семестру – 60:

Кількість балів за відповіді на семінарських заняттях $\sum 40 = 40$:

Формула обчислення

$$\sum 40 = \frac{\sum 1}{\sum 2} \times 8 \text{ (вісім)}$$

Примітка:

$\sum 40$ – сума максимальної кількості балів

$\sum 1$ – сума балів, що отримав студент за відповіді на семінарських заняттях.

$\sum 2$ – кількість семінарських занять протягом семестру.

8 – коефіцієнт

Індивідуальне завдання – 10 балів

Контрольна робота – 10 балів.

Поточний контроль						Індивідуальне завдання	Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Разом	Екзамен /залік	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	TN					
$\sum 40$						10	10	60	40	100

T1, T2 ... TN – теми.

За результативну наукову роботу (написання наукової роботи, тез доповідей, участь у науково-практичних конференціях, участь у роботі гуртка тощо) за профілем цієї дисципліни, за

рішенням кафедри відповідно до критеріїв, встановлених програмою навчальної дисципліни, студент може отримати до 10 додаткових (заохочувальних) балів, але в межах максимальної загальної суми балів – 100.

Відповідь на семінарському занятті – **1-5 балів**.

Критерії оцінювання усної відповіді.

Поточний контроль здійснюється, зокрема, у формі опитування та перевірки результатів виступів на семінарських та практичних заняттях в п'ятибальній шкалі оцінок.

5 балів ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом усього практичного заняття;
- дає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується правильними прикладами з доктринальних джерел та посиланням на чинне законодавство;
- все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються;
- правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача.

4 бали ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом практичного заняття;
- дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач для з'ясування глибини розуміння і вміння орієнтуватися в явищах і процесах, відповідає лише з деякою допомогою викладача чи колег;
- недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

3 бали ставиться за наступних умов:

- студент на занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача;
- в цілому виявляє знання основного навчального матеріалу, що розглядається, але під час відповіді допускає помилки і усвідомлює їх тільки після вказівки викладача;
- відповіді на запитання дає не одразу, а тільки після деякого напруження пам'яті, при чому відповіді нечіткі;
- не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами дисципліни, що вивчається;

2 бали ставиться за наступних умов:

- допускає суттєві помилки або зовсім пропускає матеріал і частково виправляє ці помилки тільки після вказівки викладача;
- студент виявляє незнання значної частини навчального матеріалу, нелогічно і невпевнено його викладає, у відповіді мають місце заминки і перерви, не може пояснити проблему, хоча і розуміє її;
- викладає матеріал не достатньо зв'язно і послідовно.

1 бал ставиться за наступних умов:

- студент припускається грубих помилок при викладі матеріалу і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача;
- виявляє нерозуміння навчального матеріалу і як наслідок цього – повна відсутність навичок як в аналізі явищ, так і у подальшому виконанні практичних завдань.

Критерії оцінювання контрольних та екзаменаційних/залікових робіт.

Контрольні та екзаменаційні (залікові) роботи виконуються у письмовій формі. Контрольна робота складається з 10 тестових завдань, екзаменаційна/залікова робота – із 40 тестових завдань. Кожне тестове завдання має п'ять варіантів відповідей, тільки одне яких є правильним; за кожную правильну відповідь нараховується один бал.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
--	-------------------------------

	За чотирирівневою шкалою оцінювання	За дворівневою шкалою оцінювання
90-100	відмінно	зараховано
70-89	добре	зараховано
50-69	задовільно	зараховано
1-49	незадовільно	незараховано

9. Рекомендована література

Основна література

1. Андрусак Т.Г. Історія політичних правових вчень. Львів: ЛНУ, 2001. 220 с.
2. Безродний Є.Ф., Уткін О.І. Історія політичних вчень: навчальний посібник. К.: ВД "Професіонал", 2006. 432 с.
3. Демиденко Г. Г. Історія вчень про право і державу: курс лекцій. Х.: Факт, 2001. 384 с.
4. Історія вчень про державу і право: посібник для підготовки до іспитів / О.І.Осауленко, А.О.Осауленко, В.К.Гіжевський. К.: ФОП ЛіпканО.С, 2010. 196 с.
5. Історія вчень про державу і право: навчальний посібник /А. Є. Шевченко, О. С. Туренко, І. В. Іванов; за ред. А. Є. Шевченка. Донецьк: ПП «ВД Кальміус», 2012. 352 с.
6. Історія вчень про державу і право: Підручник / за ред. проф. Г. Г. Демиденка, проф. О. В. Петришина. Х.: Право, 2008. 240 с.
7. Кирилюк Ф.М. Історія зарубіжних політичних вчень. Нової доби: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 414 с.
8. Кормич А.І. Історія вчень про державу і право: навчальний посібник. К: Правова єдність, 2009. 312 с.
9. Мироненко О.М., Горбатенко В.П. Історія вчень про державу і право: навч. посібник. К.: ВЦ "Академія", 2010. 456 с.
10. Мірошніченко М.І., Мірошніченко В.І. Історія вчень про державу і право: навчальний посібник. К. : Атака, 2007. 224 с.
11. Трофанчук Г.І. Історія вчень про державу і право / Г.І.Трофанчук. К.: Магістр-XXI сторіччя, 2005. 256с.
12. Шульженко Ф.П. Історія політичних і правових вчень: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2004. 464 с.
13. Шульженко Ф.П., Андрусак Т.Г. Історія політичних і правових вчень. К.: Юрінком Інтер, 2001. 304 с.

Допоміжна література

1. Андрусак Т. Шлях до свободи (Михайло Драгоманов про права людини). Львів: Світ, 1998. 192 с.
2. Головка О. Історіософія права Памфіла Юркевича. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Права». 2022. Вип. 33. С. 6-15.
3. Донцов Д. Дух нашої давнини. Дрогобич: Відродження, 1994. 122 с.
4. Драгоманівський збірник «Вільна спілка» та сучасний конституціоналізм/За ред.Т. Андрусяка. Львів: Світ, 1996. 254 с.
5. Копиленко О. Л. «Українська ідея» М. Грушевського: історія і сучасність. К.: Либідь, 1991. 182 с.
6. Кормич А.І. Історія вчень про державу і право: навч. посібник. К.: Алерта, 2012. 332 с.
7. Липинський В. Твори. Архів. Студії. Т.1. Історико-політологічна спадщина. К.: Філадельфія, 1994. 470 с.

8. Малишев Б.В. Теорія держави у контексті геополітики (аналіз ідей Рудольфа Челена). Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 3. С. 48-51.
9. Мельник Н.В., Савайда О.І., Здреник І.В. Історичні періоди становлення і розвитку прав людини : міжнародно-правовий аспект. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 3. С. 52-56
10. Пам'ятки суспільної думки України (XVIII - першої половини XIX ст.): Хрестоматія / За ред. А. Г. Бolečуха. - Дніпропетровськ: Вид-во Дніпро-петр. ун-та, 1995. 488 с.
11. Пасічник І.О., Тагієв А.С. Співвідношення правової системи сучасного Ізраїлю та іудейського права. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 3. С. 57-59.
12. Потульніцький В. А. Нариси з української політології (1819-1991). К.: Либідь, 1994. 320 с.
13. Сейбан Д. Г., Торсон Т. Л. Історія політичної думки: Пер. з англ. К.: Основи, 1997. 838 с.
14. Скрипнюк О. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики, К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2000. 600 с.
15. Шульженко Ф. П., Наум М. Ю. Історія вчень про державу і право: Курс лекцій / за заг. ред. В. В. Копейчикова. К.: Юрінком Інтер, 1997. 191 с.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Історія політичних і правових учень. Тарас Андрусак / <https://buklib.net/books/21871/>
2. Історія політичних і правових вчень (Шпаргалки) / <http://studies.in.ua/ru/shpora-ippu.html>
3. Історія політико-правових вчень України (Семінари) / <http://studies.in.ua/ist-pol-prav-vchen-ukrainy.html>
4. Історія політичних і правових вчень (Політологія: Онлайн) / <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-78.html>
5. Історія вчень про державу і право. Підручник. За редакцією проф. Г. Г. Демиденка та проф. О. В. Петришина / http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009_2/IVDP_Demidenko_2009.pdf
6. Історія держави і права зарубіжних країн - Маймескулов Л.М.
http://pidruchniki.ws/1126062244400/pravo/istoriya_derzhavi_i_prava_zarubizhnih_krayin_-_maymeskulov_lm
7. Історія держави і права України - Музиченко П.П.
http://pidruchniki.ws/17390617/pravo/istoriya_derzhavi_i_prava_ukrayini_-_muzichenko_pp
8. Історія держави і права України - Терлюк І.Я.
http://pidruchniki.ws/1584072045407/pravo/istoriya_derzhavi_i_prava_ukrayini_-_terlyuk_iya
9. Історія держави та права України - Трофанчук Г.І.
http://pidruchniki.ws/1237042343223/pravo/istoriya_derzhavi_ta_prava_ukrayini_-_trofanchuk_gi